

Ege Coğrafya Dergisi, 24/2 (2015), 117-124, İzmir
Aegean Geographical Journal, 24/2(2015), 117-124, Izmir—TURKEY

KAYACIK YERLEŞİMİNİN (GÖRDES-MANİSA) POTANSİYEL DEĞERLERİ ve GELECEĞİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Thoughts on the Potential Assets and Future of the Settlement of Kayacık (Gördes / Manisa)

Eti AKYÜZ LEVİ

*Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Buca-İzmir
eti.akyuz@gmail.com*

Göze BAYRAM

*İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Bölümü Gülbahçe kampüsü Urla / İzmir
gozabayram@gmail.com*

Abstract

One of the remarkable settlements where natural and historical beauties integrate in the Aegean Region is the township of Kayacık that is affiliated to Gördes, a town of the Province of Manisa. The things likely to be done in order to conserve and develop these assets of the settlement and hand them down to the future are investigated in the study. In the settlement of Kayacık, its natural beauties; its archaeological assets and deep historical past; its traditional houses and street fabric; its multicultural structure; the continuity of the traditional life; the Yuruk culture; the characteristic handicrafts of the settlement that await revival and; its natural environment convenient for sporting activities constitutes the potential assets. These assets will contribute to the development of the settlement and to its social sustainability in the context of cultural economy, after they got opened for touristic usage.

Keywords: Kayacık, Manisa, traditional house, heritage tourism, potential assets.

Öz

Ege Bölgesi'nde doğal ve tarihi güzelliklerin bütünleştiği çarpıcı yerleşimlerden biri, Manisa'nın Gördes ilçesine bağlı Kayacık beldesidir. Çalışmada, yerleşimin potansiyel değerlerinin korunup geliştirilmesi ve geleceğe aktarılması için yapılabilecekler irdelenmektedir. Kayacık beldesinde; doğal güzellikler, arkeolojik eserler ve alanlar, tarihsel geçmiş, geleneksel konutlar ve sokak dokusu, çok kültürlü yapı, geleneksel yaşam, yörük kültürü, karakteristik el sanatları, sportif uğraşlara uygun doğal çevre, potansiyel değerleri oluşturmaktadır. Bu değerler turistik kullanıma açıldıktan sonra kültür ekonomisi bağlamında yerleşimin kalkınmasına ve sosyal sürdürülebilirliğine katkı sağlayabilecektir.

Anahtar kelimeler: Kayacık, potansiyel değerler, geleneksel evler, miras turizmi.

GİRİŞ

Sırtını yasladığı sarp kayalıklardan oluşan ilginç topografyası, geleneksel sokak dokusu ve kırsal kimliğe sahip evleri ile çarpıcı bir görünüm sunan Kayacık yerleşimi, önemli tarihsel ve kültürel değerlere sahiptir. Bu yazının amacı; Manisa ili Gördes ilçesine bağlı Kayacık beldesinin gelişmesine katkı sağlayacak potansiyel değerlerini irdelemek, bunların turizme nasıl kazandırılabileceği konusunda bazı önerilerde bulunmaktır. Makale, Kayacık beldesi hakkında genel bilgiler, yerleşimin potansiyel değerleri, potansiyel değerlerin kullanımına yönelik öneriler olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

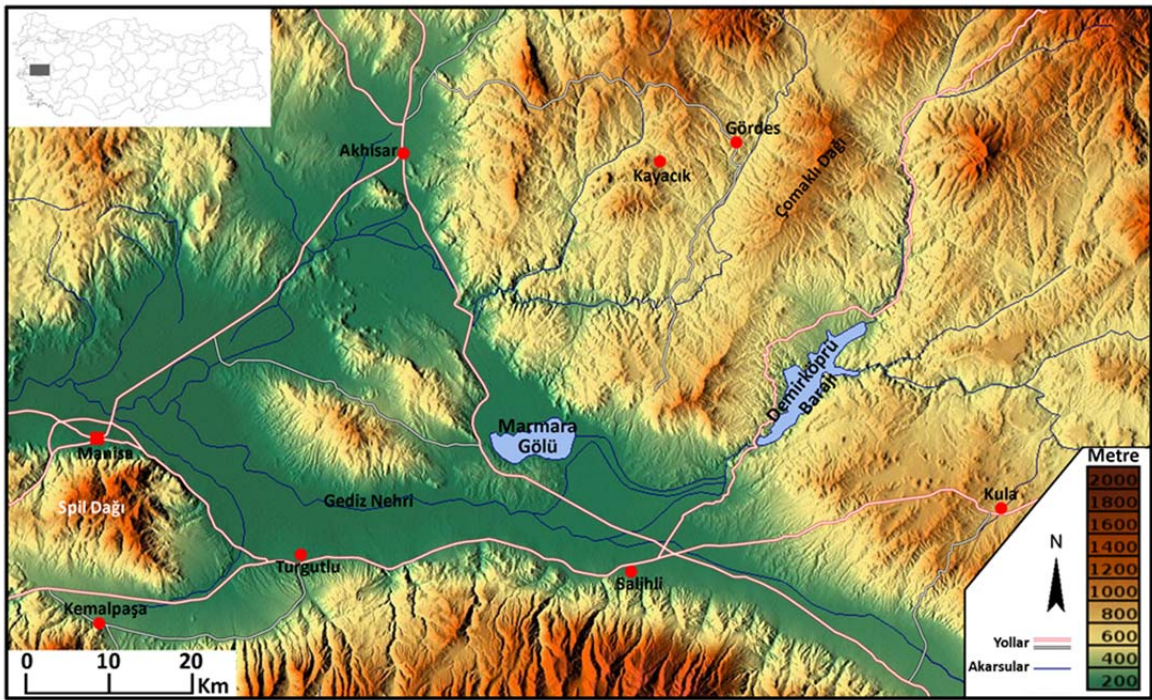
KAYACIK BELDESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Kayacık, Ege Bölgesi'nde Manisa ilinin Gördes ilçesine bağlı bir beldedir. Belde, Gördes'e 24 km, Akhisar'a 45 km, Manisa'ya 96 km uzaklıktadır (Şekil: 1).

Belde “*Kayacık*” adını, sırtını kayalıklara dayamış olmasından almaktadır. Alaturka (eski tip) kiremit çatılı evleri ile çarpıcı bir görüntü yansıtan Kayacık, topografyaya uygun dar sokakları ile sürprizli mekânlar sunar. Yerleşimin önemli tarihi

mekânları, mescit ve köy odası, kilise, kahvehane, geleneksel evler ile mezarlıktır. Geçmişte önemli ticari aksların üzerinde yer alan, ancak zaman içinde ana yolların değişimi ile silikleşen ve kendi içine kapalı duruma gelen yerleşim, çok farklı dönemlerin izlerini taşımaktadır.

Beldenin 2000 yılında 2670 olan nüfusu 2010 yılında 1097'ye düşmüştür. Kayacık beldesine düzenli otobüs, minibüs gibi herhangi bir toplu ulaşım hizmetinin olmaması, topografik yapı yerleşimi merkezden izole duruma getirmiştir. Ulaşım olanaklarının kısıtlılığı, geçim zorluğu ve yapıların güncel yaşam koşullarına yanıt vermemesi gibi nedenlerle halk, Manisa ve İzmir'e göç etmekte veya seracılık işlerinde mevsimlik işçi olarak çalışmak üzere Antalya'ya gitmektedir. Yerleşimde sekiz yıllık temel eğitim verilen bir okul bulunmakta, Gördes'teki liseye taşıma ile gidilmektedir. Halkın geçim kaynağını tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Yetiştirilen ürünler arasında, tütün, susam, afyon, arpa, buğday, zeytin, üzüm, kiraz, ayva, domates, kırmızıbiber, mısır, ayçiçeği, kestane, ceviz başta gelmektedir. Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık yapılmakta, yerleşim yakınında süt toplama merkezi bulunmaktadır.

Şekil: 1- Kayacık yerleşiminin Manisa ili ve Gördes ilçesine göre coğrafi konumu
Figure 1- Geographic location of Kayacık settlement relative to Gördes county and Manisa city.

Eğimli alana uygun olarak konumlanmış Kayacık'ın organik sokak dokusu, alt katları depo ve ahır gibi hizmet mekânlarına sahip, genellikle iki katlı ve kiremit kaplı kırma çatılı evlerden oluşan görüntüsü, kırsal kültürel kimliğini yansıtmaktadır (Şekil: 2).

Şekil: 2 – Kayacık yerleşiminin havadan görünümü.

Kaynak: Google map [Erişim: Temmuz 2015]

Figure 2- Aerial view of Kayacık settlement.

Reference: Google map [Access: July 2015]

KAYACIK BELDESİNİN POTANSİYEL DEĞERLERİ

Turizm eşsiz tarihi değerlerimizin tanıtılması, yapı potansiyelinin değerlendirilmesi, gelir sağlama, kültürel iletişim gibi çeşitli yararlar sağlamaktadır. Ancak burada önemli olan “denge noktası”dır. Yani, turizm amaç değil, araç olarak görülmeli, sürdürülebilir bir yaklaşımla değerler tüketilmeden yararlanılarak kullanılmalıdır. Yapılar, kısmen veya tümü ile ikincil işlevlerle değerlendirildiğinde, bunun yapı bünyesine, mimarisine, mekân özelliklerine uygun olmasına dikkat edilmelidir. Turizm doğru ve dengeli kullanıldığında potansiyel değerlerin yaşatılarak korunmasına yardımcı olacaktır (Akyüz Levi, 2006). Manisa ilinin Kayacık beldesi, sahip olduğu değerleri ile yaşatılarak korunması ve geleceğe aktarılması gereken önemli bir yerleşimdir. Doğal güzellikleri yanı sıra, mimari ve arkeolojik değerleri ile korunmasında turizmden yararlanılabilir.

1. Doğal güzellikler

Kayacık, çevredeki çam ormanları ve sırtını dayadığı kayalıklar ile doğayla bütünleşmiş farklı görünüme sahip bir kırsal yerleşmedir.

Yerleşmenin kayalık bir alanda konumlanması, arazinin topoğrafik yapısı, doğal bitki örtüsü ile çevrenin, yalın ama gizemli bir güzellik katmıştır (Foto: 1). Sarp kayalıkları ve ormanları ile etkileyici bir güzellik yansıtan Kayacık, gizli kalmış yeşil bir diyardır.

2. Tarihsel geçmiş ve arkeolojik değerler

Beldenin tarihsel geçmişi hakkında kesin bir bilgi bulunmamasıyla birlikte, alanda yapılan çeşitli arkeolojik araştırmalara dayanılarak M.Ö. 6000'lere dek uzanan derin bir geçmişten söz edilebilir. Kayacık'ta Lidyalılar dönemi de (M.Ö. 680-546) izlenebilmektedir. Bunun yanı sıra, belde Yukarı Camii olarak bilinen 750 yıllık camisi, 19. yüzyıl yapısı kilisesi, geleneksel evleri ile çok katmanlı ve kültürel çeşitlilik sunan bir karakter taşımaktadır (Foto: 2).

Kayacık yerleşiminin bugün, İstiklal, Cumhuriyet, Hürriyet ve Atatürk olmak üzere dört mahallesi vardır. Kayacık'la ilgili bir yüksek lisans tezinde (Bayram, 2012) belirttiği üzere, beldede İzmir II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından, 8 Haziran 2012 tarih ve 984 sayılı karar ile 18 adet taşınmaz tescillenmiştir. Bunlardan biri mezarlıktır. Türü ticari olarak belirtilen yapı grubu ise, beş adet parsel içermektedir. Bunların özgün işlevinin kahvehane olduğu düşünülmekte, ancak biri dışındakilerin terzi, bakkal gibi işlevlerle değerlendirildiği, günümüzde ise kullanılmayan bitişik yapılar olduğu anlaşılmıştır. Alanda yapılan ilk tescil çalışması, Yukarı Camii'nin minaresi için 26.1.2011 tarih ve 6531 sayılı karar ile gerçekleştirilmiştir (İzmir II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi tescil dosyaları).

Yakın çevredeki arkeolojik kalıntılar arasında Şahankaya Kalesi, Kraliçe Mezarı, tiyatro kalıntısı, yedi adet kule ile desteklenmiş Çatalkaya denilen sur duvarları, su sarnıçları, Pers dönemine ait olduğu düşünülen Ateş Altarı, zirvede gözetleme kulesi kalıntısı belirtilebilir. Söz konusu eserlere ilişkin tescil çalışması henüz yapılmamıştır. Bu bölgede yapılan önceki çalışmalara dayanılarak varlığı belirlenen Tümülüsler ise, sonraki kaçak kazılarla tümüyle yok olmuştur (Roosevelt, 2009).

Kayacık beldesinin dört kilometre batısında “Şahankaya Kalesi” yer almaktadır. Kale, 500 m

yükseklikte çift tepe ve bir ara düzlükten oluşmaktadır. Zirveye ulaşılmadan önce Bizans dönemine ait olduğu belirlenen sur ve kule yapısı algılanmaktadır. Bergama Krallığı döneminde çıkan ayaklanma ile Şahankaya adını tüm dünyaya duyurmuştur (Dilbaz, 2010). Şahankaya Kalesi ve çevresinde arkeolojik değerlerin ortaya

çıkartılmasına yönelik kapsamlı çalışmaların yapılması planlanmaktadır.

Yerleşimin güneyindeki Kayacık Tepesi'nde ise, "Ambar Kayası" olarak bilinen, halk arasında ise "Kraliçe Mezarı" denilen kaya mezarı bulunmaktadır (Roosevelt, 2009).

Foto 1- Kayacık beldesi ve kuzeybatıdaki sarp kayalıklar
Photograph 1 - Kayacık and cliffs on northwest.

Foto 2- Geçmişte Kayacık kasabası (1853). Kaynak: Kayacık Belediyesi Arşivi.
Photograph 2- Kayacık town in the past (1853). Reference: Kayacık Municipality Archive.

Kayacık Tepesi ve Kalesi'nin Lidyalılar döneminde güvenliği sağladığı düşünülmektedir (Dilbaz, 2010). Roosevelt 2001 ve 2009 yıllarında Manisa Müzesi ile birlikte Kayacık Tepesi ve Şahankaya'da belgeleme, değerlendirme çalışması yapmıştır. Kayacık Tepesi'nin batısında, "Tiyatro" olarak adlandırılan basamak tipi anıtsal yapılara rastlandığını belirtmiştir (Roosevelt, 2009).

3. Geleneksel konutlar ve sokak dokusu

Kayacık, sade ama çarpıcı bir güzellik yansıtan evleri, yer yer daralıp, saçaklarla kısmen kapanarak yarı açık bir mekân kimliğine bürünen dar sokakları ile kırsal yaşamın okunabileceği farklı bir dünya sunar. Kayacık yerleşimindeki geleneksel evler, dış sofalı ve iç sofalı düzende olup, dış sofalılarda sofa açık ya da kapalıdır. Özellikle görülen 22 evden içine girilebilen 16'sından beşi açık, beşi kapalı dış sofalı, altısı ise iç sofalıdır (Foto: 3).

Foto 3- Kayacık'ta 1851 parseldeki dış sofalı ev
Photograph 3- House with an outer sofa on 1851 parcel in Kayacık.

Evler, genellikle iki katlı, alt katları yığma taş, üst katları ahşap karkas sistemde, alaturka kiremit kaplı, kırma çatılıdır. Alt kat depo, ahır, tuvalet gibi servis mekânlarını, üst kat ise yaşam mekânlarını içerir. Yaşamın geçtiği sofa, "çardak" adını alır. Odalarda yüklük, oda ve çardakta ocak bulunur.

4. Çok katmanlı kültürel yapı

Kayacık'ta geçmişte Türk toplumu ile Rum toplumu birlikte yaşamıştır. Bunun en güzel kanıtı sözel aktarımlar ile günümüze ulaşan kilise kalıntısıdır (Foto: 4).

Beldeden 1922 sonrasında, 30 Ocak 1923'de imzalanan "Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesi'ne İlişkin Sözleşme ve Protokol" bağlamında (Bozdağlıoğlu, 2014) Türk – Yunan Nüfus Mübadelesi'ne göre ayrılan Rum nüfusa ait kilise, değişikliklere uğrayarak dört konut niteliğine bürünmüştür. Yapının özgün durumuna getirilerek toplumsal amaçlı kültür merkezi olarak restore edilmesi, yerleşimde farklı kültürlerin yaşadığına tanıklık edecek ve toplumsal aktivitelerin artmasına olanak sağlayacak bir mekân kazanılacaktır.

Foto 4- Eski Rum kilisesinin günümüzdeki görünümü
Photograph 4- Today's view of Ancient Greek Church.

5. Yörük kültürü

Kayacık halkı kışın Kayacık'ta, yazın beldeye 500 m. ile 4 km arasında değişen uzaklıktaki 11 mahalle içeren tarım alanlarının ve damlarının yer aldığı yaylada yaşamaktadır. Söz konusu mahalleler, Aşağıköy, Gökköy, Kozulca, Yanıkdağ, Eşova, Kazıklı, Koncaviran, Şahinkaya en eskileri olmak üzere, Dere Mahalle, Kurşuburun, Alacayaka'dır. Tarımsal faaliyetler için yaylaya göçmektedir. Mevsimlik göçerlik (yaylacılık) bir yörük kültürüdür ve yerleşimin somut olmayan mirası bağlamında geleneksel bir özelliğidir. Yaylaya Mayıs ayında gidilip, Ekim – Kasım aylarında dönülmektedir. Yayla evleri dam tabir edilen basit düzende yapılar. Söz konusu evlerde, elektrik, su gibi altyapı hizmetleri vardır.

6. Geleneksel yaşam

Kayacık'ta somut olmayan kültürel miras bağlamında bazı geleneksel yaşam unsurları yerleşimin kültürel potansiyelinde önemli bir yer tutmaktadır. Sözelimi Kayacık'ta kış hazırlıkları olarak turşu, reçel, sebze kurutma, tarhana, erişte

vb. geleneksel yiyecekler yaz sonunda imece usulü olarak gerçekleştirilmektedir. Düğünler, eski özelliklerinin çoğunu kaybetse de yerel yemekler sürmektedir. Geçmişte üç gün süren düğünler artık pek uygulanmamakta, tek gün olan, ender olarak da davullu, zurnalı iki gün devam eden düğünler yapılmaktadır. İlk gün sabah mevlit okutulması, sonra hayır yemeği olmakta, akşam kına gecesi yapılmakta, ertesi gün akşamında salonda düğün gerçekleşmektedir. Düğün yemeklerinde keşkek mutlaka yer almakta, beş çeşide tamamlanmaktadır.

Kayacık Tarih ve Kültür Festivali, yerleşimin tarihi ve kültürel zenginliklerini tanıtmaya, halkın bilinçlendirilmesi ve Kayacık için uygulanabilir özel çözümlerin hayata geçirilmesi amacı ile Cumhuriyet Meydanı'nda düzenlenmektedir. 12-13 Mayıs 2012 tarihlerinde Kayacık III. Tarih ve Kültür Festivali gerçekleştirilmiştir. Belediyenin hazırladığı bu festival programı içinde, Kayacık'ın kalkınması için seminerler ve oturumlar düzenlenip, konu ile ilgili uzmanlar halk ile bir araya gelmiştir. İki yıldır yapılamayan bu festival, Manisa Büyükşehir Belediyesi işbirliği ile 2015 yılında yeniden yapılmaya başlanılacaktır.

7. El sanatları

Kayacık yerleşiminin eskiden karakteristik özelliklerinden biri olan halıcılık artık yerleşimde sürmemektedir. Ancak ünlü Gördes halılarının dokunduğu ilçenin bir beldesi olarak Kayacık, sözkonusu el sanatının cazip, yeterli gelir getiren, bir başka ifade ile kişilerin emeklerinin karşılığını alabilecekleri bir uğraş durumuna getirilerek yeniden canlandırılabilir (Foto: 5).

Yerleşimin 14. yüzyılda dericilik açısından da önemli bir merkez durumunda olduğu kaynaklardan öğrenilmektedir. Dolayısıyla yerleşimin karakteristik el sanatlarının yeniden canlandırılması, kültürel mirasın devamını sağlayacak, yerel kimliği güçlendirecek ve ekonomiye katkı verecektir

8. Sportif aktiviteler için doğal olanaklar

Yerleşimin turistik çekiciliği bağlamında bir diğer kaynak, sportif aktiviteler için uygun özelliklere sahip doğal çevresidir (Foto: 6).

Mayıs ayının ikinci haftasında yapılan Kayacık Tarih ve Kültür Festivali kapsamında, bisiklet,

dağcılık ve yamaç paraşütü etkinlikleri de gerçekleştirilmekteydi. Yerleşimin dağcılık ve yamaç paraşütü için son derece uygun doğal çevreye sahip olduğu dikkate alınarak bu tür etkinliklerin planlı bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Foto 5- Kayacık evlerinden birinde yer alan günümüzde kullanılmayan dokuma tezgâhının kalan bölümü
Photograph 5- Remaining part of a loom which is no longer used in a Kayacık house.

Foto 6- Kayacık yerleşiminin çeşitli sporlara olanak sunan doğal yapısı
Photograph 6- Natural structure of Kayacık that offers opportunities for different sports.

KAYACIK POTANSİYEL DEĞERLERİNİN KULLANIMINA YÖNELİK ÖNERİLER

Kayacık'ın bir bütün olarak korunması ve sosyo-ekonomik yapısının geliştirilerek geleceğe taşınması bağlamında beldenin potansiyel değerlerinin kontrollü ve planlı şekilde kullanılması gerekmektedir. Kayacık'ın potansiyel değerlerini sürdürülebilir kullanmak için en uygun

turizm türü kırsal turizmdir. Kırsal turizm; kırsal yerleşmelerde gerçekleşen, kırsal konutların konaklama amacıyla kullanıldığı, tarım, yerel kültürel değerler ve doğal çevrenin bütünleştiği bir turizm türüdür. Kırsal turizm bir taraftan ekoturizm, diğer taraftan kültürel turizm ve miras turizmiyle benzerlikler taşımaktadır. O nedenle Kayacık'ta kültürel mirasa dayalı kırsal turizmi geliştirmek uygun olacaktır.

Kayacık yerleşiminin Gördes ilçe merkezinden uzak olması, toplu taşıma olanaklarının bulunmaması nedeniyle ulaşım zorluğu, “dağ köyü” kimliğini ve özgünlüğünü korumasına olanak tanımıştır. Bununla birlikte son yıllarda evlere yapılan bazı müdahaleler konutların niteliğini ve otantikliğini bozmakta, yerleşimin kırsal algısını olumsuz etkilemektedir. Bu açıdan evlere müdahaleler kontrollü olmalı, onların tarihi değerini bozmadan gerçekleştirilmelidir. Çatı onarımlarında, kiremit değişimlerinin özgün alaturka kiremitle olması, çardak mekânının kapatılmasına yönelik düzenlemelerde uzmanlardan teknik destek sağlanması, yerleşimde görsel algıyı ve otantizmi zedeleyecek betonarme çok katlı yapılara (apartmanlara) izin verilmemesi, önerilebilir. Meydanların ve sokak düzenlemelerinin yerel karaktere uygun olarak yeniden yapılması, dokunun gelenekselliğini vurgulayacaktır. Yapıların onarımı için finans sağlanmasında, Avrupa Birliği ya da Ulusal Kalkınma Programları aracılığı ile katkı elde edilebilir.

Kayacık'ın yerel kültürel değerlerinin başında gelen geleneksel evlerden bazıları yalnızca kışın kullanılmakta olup, bir kısmı uzun yıllardan beri (yaklaşık 20-30 yıl) boştur. Bu nedenle içinde yaşanmayan evler hızla yıpranıp yok olmaktadır. Dolayısıyla, bu tür evlerin onarımlarının yapılması, kamulaştırılarak toplumsal işlevlerle veya turizm amaçlı kullanılması (pansiyon, konuk evi, yerel restoran vb.) doğru olacaktır.

Kayacık'ın geleneksel evleri dışında tarihsel değerleri, çok kültürlü yapısı, yörük kültürü, geleneksel yaşam unsurları ve çeşitli spor dallarına olanak veren doğal çevresi de kırsal turizmin geliştirilmesi için önemli potansiyel değerlerdir, ayrıca bunlara Gördes halıcılığı da eklenmelidir.

SONUÇ

Kayacık, ana yollardan uzakta, yakın çevresinde büyük kentsel yerleşmelerin bulunmadığı bir doğal ortamda kırsal karakterini korumuş küçük bir yerleşmedir. Kayacık, dışarıya göç verdiği için nüfusu giderek azalan (günümüzde 1045 kişi), dolayısıyla otantik yaşamı silikleşen ve mimari değerleri de kullanılmadığı için yok olmaya başlayan bir belde durumundadır.

Bu olumsuz sürece rağmen belde zengin tarihsel geçmişi ve kültürel değerleriyle geleceğe taşınmalıdır. Bunu başarmanın yollarından biri de potansiyel değerleri turizm yoluyla kullanıma açmaktır. Belde için en uygun turizm türü kültür temelli kırsal turizmdir. Böylece, Kayacık'ı turizme hazırlamak için yapılacak çalışmalarla hem beldenin korunması hem de kalkınması ve ekonomik refahı sağlanacak; fiziksel, sosyal ve yaşamsal sürdürülebilirliği olanaklı kılınacaktır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesi sırasında alanda yapılan çalışmalarda, bizlere evlerini açan Kayacık halkına ve katkıları için Belediye yetkililerine teşekkür ederiz.

REFERANSLAR

- AKYÜZ LEVİ, E., 2006. “Koruma ve Turizm: Kula Yörük Hasanların Halil Ağa Sokağı Örneği”, *Geçmişten Geleceğe Köprü Yanık Ülke Kula Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 271-286.
- BAYRAM, G., 2012. *Ege’de Kırsal Mimari Araştırmaları: Manisa Kayacık Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Programı.
- BOZDAĞLIOĞLU, Y. 2014. “Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları”, *TSA Dergisi* **18** (3): 9-32.
http://www.tsadergisi.org/Makaleler/1198880879_1_9-32.pdf
- DİLBAZ, M., 2010. *Tarihi Doğası Kültürü ve İnsanları ile Kayacık*. Manisa: Kayacık Belediyesi Kültür Yayınları I.
- İZMİR II NUMARALI KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU Arşivi tescil dosyaları.
- ROOSEVELT, C. H., 2009. *The Archeology of Lydia from Giges to Alexander*. USA: Cambridge Press.